

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
QIRMIZI KİTABI

Nadir və nəsli kəsilməkdə olan
fauna növləri

İKİNCİ NƏŞR

BAKİ 2013

**Ministry of Ecology and Natural Resources of
Azerbaijan Republic
Institute of Zoology, National Academy of Science**

**RED BOOK
of the REPUBLIC of AZERBAIJAN**

FAUNA

II EDITION

Baku 2013

Azərbaycan Respublikası
Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi
Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası, Zoologiya
İnstitutu

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ
QIRMIZI KİTABI

FAUNA

II NƏŞR

Bakı 2013

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ QIRMIZI KİTABI

Nadir və nəslə kəsilməkdə olan fauna növləri

İkinci nəşr

Azərbaycan Respublikasının Qırmızı Kitabının Redaksiya Heyəti:

Redaksiya heyətinin həmsədrələri:

Bağirov H.S., Əliyev C.Ə.

Redaksiya heyətinin üzvləri:

Quliyev N.M., Hacıyev R.V., Əliyev F.Ş., Musayev M.Ə., Hacıyev V.C., Talıbov T.H., Ələkbərov İ.X., Əlizadə V.M., Məmmədov Z.M., Mustafayev Q.T., Qurbanov E.M.

Məsul redaktor: AMEA Zoologiya İnstitutunun direktoru,
AMEA-nın müxbir üzvü Ələkbərov İ.X.

Tərtib edənlər: Abdullayeva Ş.Y., Axundov M., Babayev İ.R., Bünyatova S.N., Cəfərova S.Q., Həsənov N.Ə., Hüseynov R.Ə., Eybətov T.M., Əbdürəhmanova N.Y., Əliyev A.R., Əliyev S.V., Əliyev X.Ə., Əhmədov S.B., Əsgərov E.K., Qasımova G.H., Qasımova N.İ., Qəniyev F.R., Quliyev S.M., Quliyev Z.M., Quliyev Q.N., Məmmədov A.F., Mustafayev N.C., Kərimov T.Ə., Kərimova İ.Q., Məmmədrzayeva E.T., Məmmədov Z.M., Mirzəyeva N.B., Musayev A.M., Mustafayev Q.T., Raxmatulina İ.K., Sadiqova N.A., Səneqovaya N.Y., Sultanov E.H., Yusifov E.F.

RED BOOK OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

Rare and endangered animal species

Second edition

Editorial staff of the Red Book of the Republic of Azerbaijan:

Co-chairmans of editorial staff:

Baghirov H.S., Aliyev J.A.

Editorial staff members:

Guliyev N.M., Hajiyev R.V., Aliyev F.Sh., Musayev M.A., Hajiyev V.J., Talıbov T.H., Alakbarov I.Kh., Alizade V.M., Mammadov Z.M., Mustafayev G.T., Gurbanov E.M.

Responsible editor:

Alakbarov I.Kh. Director of the Institute of Zoology of ANAS, Corresponding Member of ANAS.

Executives: Abdullayeva Sh.Y., Abdurahmanova N.Y., Ahmedov S.B., Aliyev A.R., Aliyev S.V., Aliyev Kh.A., Akhundov M., Askərov E.K., Babayev I.R., Bunyatova S.N., Eybatov T.M., Jafarova S.G., Hasanov N.A., Huseynov R.A., Gasimova G.H., Gasimova N.I., Gəniyev F.R., Guliyev S.M., Guliyev Z.M., Guliyev G.N., Kerimov T.A., Kerimova I.G., Mammadov A.F., Mammadov Z.M., Mustafayev N.C., Mammadrzayeva E.T., Mirzəyeva N.B., Musayev A.M., Mustafayev Q.T., Raxmatulina İ.K., Sadiqova N.A., Səneqovaya N.Y., Sultanov E.H., Yusifov E.F.

Kitabda istifadə edilmiş şərti işarələr və akronimlər

IUCN (The International Union for Conservation of Nature) - Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqı;

BTMİ - Beynəlxalq Təbiəti Mühafizə İttifaqı;

CİTES (The Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora) - Nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olan vəhşi fauna və flora növlərinin beynəlxalq ticarəti haqqında Konvensiya;

AEWA (The Agreement on the Conservation of African-Eurasian Migratory Waterbirds; African-Eurasian Waterbird Agreement) - Afrika-Avrasiyanın miqrasiya edən sərbətləşən quşlarının mühafizəsi haqqında Saziş;

XMOTƏ - Xüsusi Mühafizə Olunan Təbiət Əraziləri (Milli Parklar, Dövlət Təbiət Qoruqları, Dövlət Təbiət Yasaqlıqları, Təbiət abidələrinin yerləşdiyi sahələr);

MP - Milli Park;

Bern Konvensiyası - Avropada vəhşi fauna və flora növlərinin yaşayış yerlərinin mühafizəsi haqqında Konvensiya

Bonn Konvensiyası - Miqrasiya edən vəhşi heyvan növlərinin mühafizəsi haqqında Konvensiya

AOC - Azərbaycan Ornitoloqlar Cəmiyyəti

- növün əvvəlki arealı;

- növün müasir arealı.

GİRİŞ

Təbii sərvətlərin mühüm tərkib hissəsi olan bioloji müxtəliflik, bütün yaşayış mühitlərində canlı orqanizmləri özündə birləşdirir. XX əsrin ortalarından etibarən bioloji müxtəlifliyə və ekosistemlərə təhlükə törədən mənfi amillərin sayı artmışdır, insan fəaliyyəti nəticəsində ekosistemlər deqradasiyaya uğramış, bir çox heyvan növləri və cinsləri məhv olmuş və ya onların sayı kəskin dərəcədə azalmış və nəslə kəsilmək təhlükəsi altında qalmışdır. Bir zamanlar Azərbaycan ərazisində geniş rast gəlinən turan pələngi və talış qırqovulu artıq yabani təbiətdə məhv olmuş növə çevrilmişdir. Bioloji müxtəlifliyin belə vəziyyəti onun qorunub saxlanması və davamlı istifadəsinə dair ciddi tədbirlərin görülməsini tələb edir.

Azərbaycan Respublikası Prezidenti tərəfindən 24 mart 2006-cı il Azərbaycan Respublikasında bioloji müxtəlifliyin qorunması və davamlı istifadəsinə dair Milli Strategiya və Fəaliyyət Proqramının 5.1.1. bəndinə əsasən Beynəlxalq və Milli statusa malik olan nadir və nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olan növlərinin siyahısının dəqiqləşdirilməsinə və qorunub saxlanılmasına dair «Azərbaycan Respublikasının «Qırmızı Kitabı»-nın ikinci nəşrinin AMEA Zoologiya İnstitutu və Azərbaycan Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyi ilə birgə hazırlanması haqda göstəriş verilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1977-ci ildə Azərbaycanın ilk «Qırmızı kitabı»nın təsis edilməsi haqqında hökumət tərəfindən qərar qəbul edilmişdir. Qərarın həyata keçirilməsi məqsədilə respublikanın alim və mütəxəssislərinin çoxillik əməyi nəticəsində Azərbaycanın nadir və nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olan heyvan və bitki növləri haqqında məlumatlar toplanılmışdır. 1989-cu ildə nəşr olunan Azərbaycanın «Qırmızı kitabı»nın I nəşrinə 108 növ heyvan adı daxil edilmişdir ki, onlardan 14 növü məməli, 36 növü quş, 13 növü sürünən və suda-quruda yaşayan, 5 növü balıq və 40 növü həşəratlar sinfinə mənsubdur. Qeyd olunan heyvanların təsviri, yayıldığı areal, sayı, onların qorunmasına dair tədbirlər və s. haqda məlumatlar verilmişdir.

Hal-hazırda Azərbaycanın «Qırmızı kitabı»nın II nəşrinə, nadir, nəslə kəsilmək və təhlükə altında olmaqla, qorunmasına ehtiyac yaranan 216 növ heyvan daxil edilmişdir. Bunların içərisindən respublikamızın hidrofaunasına daxil olan heyvanlardan 1 növ Oligochaeta, 1 növ Crustacea, 1 növ Mollusca, 75 növ Insecta, 6 növ Amphibia, 14 növ Reptilia, 9 növ Pisces, 72 növ Aves, 39 növ Mammalia sinfinə aiddir.

Azərbaycanda rast gəlinən və Dünya Qırmızı Siyahısına daxil edilmiş bütün növlər aşağıdakı IUCN kateqoriyaları əsasında verilmişdir:

“NƏSLİ KƏSİLMİŞ”; EXTINCT (EX) - Sonuncu fərdinin məhv olmasının heç bir şübhə doğurmadiği növlər.

“YABANI TƏBİƏTDƏ NƏSLİ KƏSİLMİŞ”; EXTINCT IN THE WILD (EW) - əvvəlki təbii arealından kənarada naturallaşdırılmış populyasiya (populyasiyalar) halında saxlanılan növlər.

“KRİTİK TƏHLÜKƏ HƏDDİNDƏ OLAN”; CRITICALLY ENDANGERED (CR) - yabani təbiətdə nəslinin kəsilmək təhlükəsi riski həddən çox yüksək olmasının aşkar şəkildə görüldüyü növlər.

“NƏSLİ KƏSİLMƏK TƏHLÜKƏSİNDƏ OLAN”; ENDANGERED (EN) - yabani təbiətdə nəslinin kəsilmək təhlükəsi riski çox yüksək olan növlər.

“NƏSLİ KƏSİLMƏYƏ HƏSSAS OLAN”; VULNERABLE (VU) - iri olmayan populyasiyalarla təqdim olunan, hazırda nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olmayan, lakin həssas olduğuna görə yabani təbiətdə nəslə kəsilmək təhlükəsi altında olan növlər.

“TƏHLÜKƏLİ HƏDDƏ YAXIN OLAN”; NEAR THREATENED (NT) - yaxın gələcəkdə hər-hansı bir təhlükə dərəcəsinə aid edilmək ehtimalı olan növlər.

“DAHA AZ TƏHLÜKƏYƏ MƏRUZ QALAN”; LEAST CONCERN (LC) - VU, EN, NT, LC kimi təhlükə kateqoriyalarına aid edilməyən, nisbətən geniş yayılmış, nisbətən yüksək sayda malik olan növlər.

DATA DEFICIENT (DD) - növə olan risklərin birbaşa və ya dolaylı qiymətləndirilməsi üçün sayı və ya arealı haqqında kafi məlumatlar olmayan növlər.

“QIYMƏTLƏNDİRİLMƏMİŞ”; NOT EVALUATED (NE) - meyarlar (kriterilər) üzrə qiymətləndirilməmiş növlər.

Nadir və nəsli kəsilməkdə olan canlıların ölkə miqyasındakı statusunun daha adekvat əks etdirilməsi üçün onlar əlavə olaraq yerli kateqoriya və kriterilər əsasında da verilmişdir:

I. “NƏSLİ KƏSİLMİŞ”.

I.1. Dünyada nəsli kəsilmiş;

I.2. Azərbaycanca son 25 ildə rast gəlinməyən növlər.

II. “TƏHLÜKƏ ALTINDA OLAN”.

Bu kateqoriya öz növbəsində 5 kriteriyə bölünmüşdür:

II.1. Dünya Qırmızı Siyahısına (IUCN) daxil edilmiş bütün növlər ;

II.2. Son 10 ildə Azərbaycanda sayı ən azı 50% azalan; nəsli kəsilmək təhlükəsi yaranan;

II.3. Keçmişdə Azərbaycanda sayı kəskin azalmış və hazırda da az olaraq qalan;

II.4. Azərbaycanda ümumiyyətlə az saylı, o cümlədən dünya yayılma arealının sərhəddində yerləşməklə bərabər, xüsusi qorunma tədbirləri olmadıqda Azərbaycanda

II.3. Keçmişdə Azərbaycanda sayı kəskin azalmış və hazırda da az olaraq qalan;

II.4. Azərbaycanda ümumiyyətlə az saylı, o cümlədən dünya yayılma arealının sərhəddində yerləşməklə bərabər, xüsusi qorunma tədbirləri olmadıqda Azərbaycanda

II.5. Kəskin fluktasiyalara malik oturaq və yuvalayan (1 ildə sayı 5 - 10 dəfə azalma ehtimalı olan).

III. “MƏDƏNİ, MƏNƏVİ DƏYƏRƏ MALİK VƏ ƏNƏNƏVİ QORUNAN”

IV. “HAQQINDA AZ MƏLUMAT OLAN VƏ YA AZƏRBAYCANDA MƏHDUD AREALDA YAYILMIŞ”.

Bu kateqoriya öz növbəsində 2 kriteriyə bölünür:

IV.1. ”Qiymətləndirilmə aparılması üçün yayılması və vəziyyəti barədə Azərbaycanda yetərincə məlumat olmayan)

IV.2. ”Azərbaycanda yayılma arealı məhdud ölçüdə olan növlər (5000 km²-dən az sahədə)

Qeyd olunan kateqoriyalara uyğun olaraq növlərin mühafizə edilib saxlanması üçün bir sıra həyata keçirilməsi vacib olan qorunma tədbirləri haqda məlumatlar verilmişdir.

Azərbaycanda təbiəti mühafizə tədbirlərinin həyata keçirilməsi nəticəsində 43 xüsusi mühafizə olunan və ölkə ərazisinin 10%-ni təşkil edən təbiət ərazi vahidləri (milli parklar, dövlət təbiət qoruları, yasaqlıqlar) yaradılmışdır. Onların tərkibi və hüquqi vəziyyəti Azərbaycan Respublikasının «Ətraf mühitin mühafizəsi haqqında» (1999), «Heyvanlar aləmi haqqında» (1999) qanunları ilə tənzimlənir. Belə ki, hər bir mühafizə olunan ərazidə nadir və nəsli kəsilməkdə olan heyvanlar öyrənilir, onların bərpası üçün xüsusi tədbirlər planı hazırlanır.

Azərbaycan Respublikasının “Qırmızı Kitabı”nın 2-ci nəşrinin layihəsi Ekologiya və Təbii Sərvətlər Nazirliyinin, Milli Elmlər Akademiyasının, ali təhsil müəssisələrinin və vətəndaş cəmiyyəti institutlarının nümayəndələrinin birgə səyi nəticəsində hazırlanmış və Ekologiya və Təbii Sərvətlər Naziri yanında yaradılmış İctimai Ekoloji Şurada geniş müzakirə edilmişdir.

Azərbaycanın «Qırmızı kitabı»nın II nəşrinin tərtibində, nəşrə hazırlanmasında AMEA Zoologiya İnstitutunun elmi işçilərinə, mütəxəssislərinə, Azərbaycan Ornitoloqlar Cəmiyyətinə və bir sıra xarici mütəxəssislərə – doktor Hartmut Müllərə (Almaniya), prof. O.Qorbunova, K.Makarova, K.Artoxinə və doktorlar D.Kasatkin, A.Poltavski, A.Matov və V.Tixonova (Rusiya Federasiyası) redaksiya heyəti adından dərin minnətdarlığımı bildirirəm.

İ.X. Ələkbərov
AMEA Zoologiya İnstitutunun direktoru,
AMEA-nın müxbir üzvü

Introduction

All ecosystems include the essential part of the natural resources —biological diversity of living organisms. Since the middle of the 20th century the number of the negative factors affecting ecosystems and biological diversity has increased due to human activities. The degradation of ecosystems is prominent, many species of animals have been eliminated or are under threat of extinction. The once wide-spread in Azerbaijan Turan tiger and Talysh pheasant already extinct in the wild nature. The current state of biological diversity wants serious measures for its conservation.

The Program of National Strategy and Activities of Azerbaijan Republic confirmed by the President in 24 March 2006 reads in its item 5.1.1 that the list of animals having the international or national status of rare and being under threat of extinction ones must be ascertained for conservation of respective animals.

For that end the direction on the compilation and publication of the 2nd edition of the Azerbaijan Red Book issued. The responsibility for this was placed on the Institute of Zoology, NAN of Azerbaijan and the Ministry of Ecology and Natural Resources of Azerbaijan.

It should be noted that the decision on the compilation of the first Azerbaijan Red Book was made by the Government in 1977.

For this end the results of many years investigation on the animal world carried out by the scientists and specialists of the Republic were used. The first edition of the Azerbaijan Red Book was issued in 1989. It included 108 species of animals of which there were 14 mammal, 36 bird, 13 reptile and amphibian, 5 fish and 40 insect species. For all of these animals description, area of spreading, numbers, measures for protection, etc. were presented.

In the second edition of the Azerbaijan Red Book are placed 205 of rare, disappearing, being under threat of extinction and needed of protection animal species. 1 species of them refer to Oligochaeta, 1 species to Crustacea, 1 species to Mollusca, 78 species to Insecta, 6 species to Amphibia, 14 species to Reptilia, 9 species to Pisces, 64 species to Aves and 35 species to Mammalia. The animal species distributed in Azerbaijan and threatened in the IUCN Red List are presented according to IUCN Categories:

EXTINCT (EX) - A taxon is Extinct when there is no reasonable doubt that the last individual has died.

EXTINCT IN THE WILD (EW) - A taxon is Extinct in the Wild when it is known only to survive in cultivation, in captivity or as a naturalized population (or populations) well outside the past range.

Critically Endangered (CR) - species facing an extremely high risk of extinction in the wild.

Endangered (EN) - species facing a very high risk of extinction.

Vulnerable (VU) - species represented by small populations and do not currently qualify for the threatened status, but endangered due to the high sensitivity.

Near Threatened (NT)- species that may be considered threatened with extinction in the near future.

Least concern (LC) —rather widespread and relatively abundant species which have been evaluated but do not qualify for any other category such as VU, EN, NT.

Data deficient (DD) - species available information about which is not sufficient for a proper assessment of conservation status to be made.

1." THREATENED "

This category is subdivided into 5 criteria:

- 1.1.All species included on the IUCN Red List;
- 1.2.Deceased in number by 50% over the past 10 years; Endangered;
- 1.3.Sharply reduced in numbers in the past and currently remaining at the same level;
- 1.4.Scanty in Azerbaijan, being on the border of the distribution range of the world, endangered in Azerbaijan in the absence of protective measures;

1.5. Having sharp fluctuations resident and breeding (with a probability of reducing the number of 5 - 10 times a year)

II. "HAVING CULTURAL AND SPIRITUAL VALUES ??AND TRADITIONALLY PROTECTED"

III. "A LITTLE INFORMATION ABOUT, OR THE WITH LIMITED HABITAT IN AZERBAIJAN"

This category is subdivided into 2 criteria:

III.1. Insufficient information to make an assessment of the distribution and status in Azerbaijan

III.2. Species with a limited distribution area in Azerbaijan (in less than 5000 km² area).

According to these categories the data on the necessary measures for protection are presented.

In terms of protection measures, 10% of Azerbaijan's territory has been assigned the status of Special Protected Natural Territories including 43 national parks, state reservations and wildlife sanctuaries. Their composition and legal status is regulated by laws of the Azerbaijan Republic: "About Environmental Protection (1999)," "About Animal world" (1999). Thus, rare and endangered animals in each of the protected area are studied; special measures for their restoration are worked out.

The project of the 2nd edition of Azerbaijan Republic Red Data Book has been prepared as a result of efforts by the members of Ministry of Ecology and Natural Resources (MENR), National Academy of Sciences of Azerbaijan Republic (NASAR), establishments of high education, and civil organization institutions, and it was eventually reviewed at Social Ecological Board established within the MENR. On behalf of edition board I express my appreciation to the scientific researchers and specialists of Zoological Institute of ANAS, the Azerbaijan Ornithological Society (AOS) and number of foreign specialists - Dr. H.Muller (Germany), professor O.Gorbunov, K.Makarov, K. Artokhin, Dr. D. Kasatkin, Dr. A. Poltavski, Dr. A. Matov and Dr. V.Tikhonov (Russian Federation) for their participation in development of the 2nd edition of Azerbaijan Red Data Book and preparation of it to final issue.

Ilham Kh. Alakbarov
Director of the Institute of Zoology, National Academy of Sciences (NAS),
Corresponding Member of NAS Azerbaijan.

Xəzər suiti***Phoca caspica***
Gmelin, 1788**Dəstə / Order:** Pərayaqlılar - Pinnipeds**Fəsilə / Family:** Əsl suitilər - Phocidae

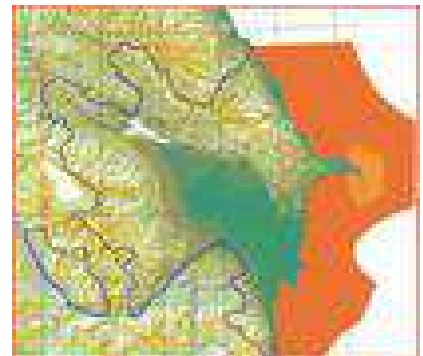
Kateqoriyası və statusu: EN A2abd+3bd+4abd; II.1, II.2. Təhlükə altında olan, təbii şəraitdə son 10 ildə 50 - 80 % azalmış, sayı azalmaqda olan endem və reliktd növdür.

Yetkinlik dövrünün qısa təsviri: Bədənin uzunluğu 150 sm-ə qədərdir, orta çəkisi 75 kq, maksimal çəkisi isə 100 kq-dır. Bədəni nisbətən kökdür, boynun qısa olmasına baxmayaraq, az da olsa nəzərə çarpır, başı böyük deyil. Yastılanmış vibrisin kənarları dalğavaridir. Rəngi fərqli şəkildə dəyişir. Bədənin üst qatı tünd, qarın hissəsi isə açıq boz rəngdədir. Bütün bədən boyunca tünd boz, qəhvəyi, bəzən isə qara rənglərdə nizamsız ləkələr müxtəlif ölçü və formalarda yayılmışdır. Erkək cinsin dərisinin rəngi dişilərdən fərqli olaraq daha parlaq və kontrastlıdır.

Yayıması: Xəzərin bütün akvatoriyasını və arxipelaqlar qrupunu əhatə edir. Lakin bir yerə toplanması qida və reproduktiv miqrasiyalarla əlaqədar olaraq mövsümidir. Azərbaycanda - Xəzərin Azərbaycan sektorunun bütün akvatoriyasını və Abşeron arxipelaqının ayrı-ayrı adalarını əhatə edir. Son 5 - 6 ildə Azərbaycan akvatoriyasında onların daimi yataqları artıq mövcud deyil. 20- ci əsrin 30-cu illərində Şahdili və ona bitişik adalarda suitilərin ovlanması həyata keçirilirdi. Hər il on minə yaxın suiti ovlanırdı. 60 - 70- ci illərdə onların yatağı demək olar ki, Abşeron və Bakı arxipelaqlarını bütünlüklə əhatə edirdi.

Yaşayış yeri və həyat tərz: İstirahət məqsədilə adalara və dillərə, bəzən isə sahilə çıxırlar. Mövsümi miqrasiyanı həyata keçirirlər: Noyabr - dekabr aylarında Xəzərin şimali akvatoriyası olan Rusiyanın və ən başlıcası Qazaxıstanın sahillərində məskən salırlar. Burada yanvarın 25-dən fevralın 5-nə kimi buz meydançalarında balalama dövrü başlayır. Bala suitilər tamam ağ rəngdə olur. Laktasiya dövrü bir ay davam edir. Bala suitilər doğulduqdan iki həftə sonra tüləmə baş verir və ağ rəngini boza dəyişir. Laktasiya dövrü bitdikdən sonra dişi suiti körpəsindən uzaqlaşır və onlarda yenidən cütləşmə dövrü başlayır. Boğazlıq dövrü 11 ay davam edir. Balalama, laktasiya və cütləşmə dövrlərində suitilərdə zəif qidalanma və çəkələrinin təxminən yarıya kimi itirilməsi müşahidə olunur. Buzlar əriməyə başladığında onların qidalanma məqsədi ilə Mərkəzi və Cənubi Xəzərə doğru yaz miqrasiyası başlayır. Aprelin sonu mayın əvvəllərində suitilər Azərbaycan akvatoriyasına gəlirlər. Bu dövrdə suitilərin çoxsayda topladığı yerlər Abşeron arxipelaqının adaları, xüsusilə Çilov adası, həmçinin Pirallahı və Çilov adaları arasında yerləşən adalardır (Kiçik Tava, Böyük Tava, Tavaaltı Dardanel). Həmin dövrdə suitilərin sayı 2000-ə çatır. Bundan sonra suitilər miqrasiyanı qida obyektlərinə (əsasən kilke balığı) görə müəyyənləşdirərək, bərabər şəkildə mərkəzi və cənubi Xəzər istiqamətində bölünürlər. Suitilər iyun ayında Xəzərin İran sahillərinə çatırlar.

Sayı: 20-ci əsrin əvvəllərində onların sayı bir neçə milyon təşkil edirdisə, 1990-cı ildə onların sayı 400 - 500 minə kimi azalmışdı. Hal-hazırda suitilərin sayı 100 - 110 mindir. Demək olar ki, son 20 il ərzində onların sayı dörd dəfə azalmışdır.

Məhdudlaşdırıcı amillər: Antropogen təsirlər: həyəcan faktoru, miqrasiya yollarının pozulması; brakonyerlərin balıq ovu nəticəsində suitilərin torlara düşməsi və tələf olması; onların məskunlaşdığı yataqlarda brakonyerlər tərəfindən məhvi (dəri, yağ və qaraciyər əldə etmək məqsədilə); Şimali Xəzərdə onların ovlanması; sahilə tikililərin fəal şəkildə aparılması; kimyəvi maddələrdən zəhərlənmə (üzvi xlortərkibli birləşmələr); parazit qurdlarla yoluxma (26 növdən artıq helmintlər); bakterioloji yoluxmalar; salmonella; it vəbası və qızılca viruslarından (morbil virusu) yaranan epidemiyalar; qida mənbəyinin kəskin şəkildə azalması (Mnemiopsis ledi molyuskaların yaranması səbəbindən).

Tətbiq olunmuş və lazımi mühafizə tədbirləri: Görülmüş tədbirlər daha çox rəsmi xarakter daşıyır. Suitilərin yataqlarının və mövsümi toplandığı yerlərin balıqçılardan, quş ovçularından və digər nəqliyyat vasitələrindən mühafizəsini təşkil etmək, brakonyerlər tərəfindən çoxmetrli torların qurulmasına və suitilərin onlara düşən halda məhv edilməsinə nəzarət, yerli əhali arasında təbliğat işləri aparmaq.

Məlumat mənbələri: 1. Eybatov T.M. "Caspian seal mortality in Azerbaijan." Caspian environment program. Proseedings from the first bio-network workshop. Bordeaux, November 1997, p. 95-101. 2. Гаджиев Д.В., Эйбатов Т.М. «Морфология зубного аппарата ластоногих» Баку. «Элм» 1995. 173 с. 3. Эйбатов Т.М. Каспийский тюлень (*Pusa Caspica* Gmel.) эндемик Каспия. АМЕА-ның xəbərləri, yer elmləri. № 4. 2010. ы. 151-169. 4. Allchin C.R., Barrat T., Duck C.D., Kennedy S/ Eybatov T.M., Wilson S. "Surveys of Caspian nseals in the Apsheron peninsula region and pathology analyses of dead seal tissues". Caspian environment program. Proseedings from the first bio-network workshop. Bordeaux, November 1997, p. 101-118.

Tərtib edən: Eybatov T.M.

Foto: animalpicturesarchive.com

English name: Caspian seal

Red List Category: EN A2abd+3bd+4abd; II.1, II.2. Endangered species, reduced in numbers in last 10 years (50-80%). Limited in numbers endemic and relict species.

Distribution: Caspian Sea area. Seasonal because of reproductive migration.

Reference: Eibatov T.M.

Photo: animalpicturesarchive.com

“ONURĞALI CANLILAR” BÖLMƏSİNƏ AİD ƏDƏBİYYAT

“Sümüklü balıqlar” hissəsinə aid ədəbiyyat

1. Azərbaycanın heyvanlar aləmi: Onurğalılar. III cild, Bakı: Elm, 2004, s. 63 - 107.
2. Əbdurrəhmanov Y.Ə. Azərbaycan faunası. Balıqlar. Bakı, 1966, s.162 - 164.
3. Quliyev Z.M., Mustafayev N.C. Azərbaycanın nadir və nəslə kəsilməkdə olan balıq növləri // Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin II qurultayının materialları. Bakı, 2010. c. 633 – 639.
4. Абдурахманов Ю.А. Рыбы пресных вод Азербайджана. Баку: Элм, 1962, с.405.
5. Державин А.Н. Воспроизводство запасов Каспийского лосося. Баку: ФАН Аз.ССР, 1941, 74 с..
6. Державин А.Н. Каталог пресноводных рыб Азербайджана. Баку: АН АзССР, 1949, 45 с..
7. Державин А.Н. Куринское рыбное хозяйство и мелиорация Мугани. Бак.Ихтиолог. лаборатории, б, т. III, вып. 2, 1929, с. 5 - 68.
8. Державин А.Н. Новый вид плотвы *Rutilus (Orthroleucos) atropatenus* sp.nova из Азербайджана. Труды АзФАН СССР, серия зоол., т. XX, 1937, с. 21 – 79.
9. Казанчеев Е.Н. Рыбы Каспийского моря. М.: Легкая и пищевая промышленность, 1981, с.168.
10. Кулиев З.М. Морфобиологические особенности морского судака Каспийского моря // М.: Вопросы ихтиологии, 1981, № 21, с. 816 - 822.
11. Кулиев З.М. Форели Азербайджана. Баку, 2005, 112 с.
12. Смирнов А.Н. К вопросу о биологии чехони бассейна р.Курь. АзФАН СССР, IX, №5, 1943, с. 82 - 91.
13. Фортунатова К.Р. Форели озера Гейгель. Тр. Севанской гидроб. станции, 1929, т. 2, вып. 2, 68 с..
14. Чугунова Н.И., Егерман Ф.Ф. Морской судак // Бюлл. Всекасп. науч. рыбохоз. экспедиции. № 5 - 6, 1932, с. 90 - 93.

“Amfibilər” hissəsinə aid ədəbiyyat

1. Azərbaycanın heyvanlar aləmi. Onurğalılar. III cild, Bakı: Elm, 2004, s. 169 - 170.
2. Qasimova G.H. Taliş quru qurbağasının, *Bufo eichwaldi* (*Amphibia, Anura, Bufonidae*) Lənkəran təbii vilayətində yayılması və bəzi ekoloji xüsusiyyətləri. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, II cild, Bakı: Elm, 2010, s. 838 - 841.
3. Алекперов А.М. Земноводные и пресмыкающиеся Азербайджана. Баку: Элм, 1978, с. 15 - 16.
4. Ананьева Н.Б., Боркин Л.Я., Даревский И.С., Орлов Н.Л.. Земноводные и пресмыкающиеся. Энциклопедия природы России. М.: АБФ, 1998, с. 45 - 48.
5. Велиева З.Д. Экология хвостатых земноводных (*Amphibia*) юго-востока Азербайджана. Уч. Зап. АГУ им. С.М.Кирова, сер.биол.наук, 1974, №2, с. 67 - 68;
6. Ганиев Ф.Р., Гасымова Г.Х. Некоторые данные о кавказской крестовке – *Pelodytes caucasicus boulenger*, 1986 (*Amphibia, Anura, Pelodytidae*) в пределах Азербайджана. АМЕА Зоологија Институтунун Əsərləri, XXX cild. №2, 2012, s. 122 - 125.
7. Кидов А.А., Пыхов С.Г., Дернаков В.В. Новые находки талышской жабы (*Bufo eichwaldi*), луговой ящерицы (*Darevskia praticola*) и персидского полоза (*Elaphe persica*) в Юго-восточном Азербайджане. Праці Українського герпетологічного товариства, №2, 2009, с. 21 - 26.
8. Iskanderov T.M. Current status of the Caucasion toad (*Bufo verrucosissimus* Pallas, 1814) and Caucasian parsley frog (*Pelodytes caucasicus* boulenger, 1896) in Azerbaijan. Status and protection of globally threatened species in the Caucasicus CEPF. WWF Tbilisi Contour LTD. 2009. p. 151 – 157.
9. Litvinchuk S.N., Borkin L. J., Skorinov D.V., and Rosanov J.M., A new species of common toads

from the talysh mountains, south-eastern Caucasus: genome size, allozyme, and morphological evidences. Russian Journal of Herpetology, Vol. 15, No. 1, 2008, p. 19 – 43.

10. Kidov A.A. Die Kröten des Bufo-bufo-Komplexes vom Kaukasus Systematik, Biologie und Haltung. Graue Kroeten 07.07.2009 Seite 28-32.
11. ecosystema.ru. 5. sevin.ru.
12. ecosystema.ru. 6. sevin.ru.
13. ecosystema.ru. 7. sevin.ru.

“Sürünənlər” hissəsinə aid ədəbiyyat

1. Azərbaycanın heyvanlar aləmi. Onurğalılar. III cild, Bakı: Elm, 2004, s. 184 - 186.
2. Bünyatova S.N. Cənub-Şərqi Azərbaycanın təlxələrinin (*Colubridae*) bioekoloji xüsusiyyətləri. Fəlsəfə doktoru dissertasiyasının avtoreferatı. Bakı, 2012. - 22 s.
3. Bünyatova S.N. Lənkəran təbii vilayətində yayılan eskulap təlxəsinin (*Elaphe longissima* Laurenti, 1768) bəzi bioekoloji xüsusiyyətləri. Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, Bakı: Elm, 2008, s. 607 - 610.
4. Əhmədov S.B., bünyatova S.N. Lənkəran təbii vilayətində sürünənlərin (*Reptilia*) landşaftlar üzrə paylanması. Zoologiya İnstitutunun əsərləri, XXIX cild. Bakı: Elm, 2011, s. 75 - 81.
5. Əliyev T.R., Əhmədov S.B., Qəniyev F.R. Naxçıvan MSSR-nin nadir sürünənləri və onların qorunmasına dair materiallar. Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyasının xəbərləri, Biologiya elmləri seriyası, 1983, №6, s. 44 - 50.
6. Nəcəfov J.Ə., İskəndərov T.M., Eminov A.A. Azərbaycan şəraitində Aralıqdənizi tısbağasının (*Testudo graeca*) çoxalma biologiyasının bəzi xüsusiyyətləri. Zool. jurnal., 1992, №4, s. 145 - 153.
7. Алекперов А.М., Джафарова С.К. О состоянии, распространении и численности видов земноводных и пресмыкающихся включенных в Красную Книгу Азербайджана. Воздействие антропогенных факторов на фауну и экологию животных в Азербайджане, АГУ им. С.М.Кирова, Баку, 1981. С. 28 - 34
8. Алекперов А.М., Джафарова С.К. Руинной агаме необходимо внимание. Уч. зап. АГУ им. С.М. Кирова, сер.биол.наук, 1978, №4. с. 278
9. Алекперов А.М. Земноводные и пресмыкающиеся Азербайджана. Баку: Элм, 1978, с. 264.
10. Алиев Т.Р., Ахмедов С.Б., Гасанов А.Б. Новые данные по герпетофауне Юге–восточной части Азербайджана. АН Азербайджанской ССР, сер. биол. наук. 1988, №5, с. 70 – 73.
11. Алиев Т.Р., Ганиев Ф.Р. Распространение и эколого-морфологические особенности степной гадюки - *Vipera ursini* Bonaparte, 1835 в Азербайджане. АН Азербайджанской ССР, сер. биол. наук, №1, 1985, с. 44 - 50.
12. Алиев Т.Р. Материал по изучению гадюки Радде (*Vipera raddei*) на территории Нахичеванской АССР. Материалы научной конференции аспирантов. Академии Наук Азербайджанской ССР, Баку: Элм, 1973, с. 97 - 99.
13. Алиев Т.Р. Ядовитые змеи Азербайджана. Автореферат канд. дисс.. Баку, 1974, с. 21.
14. Ананьева Н.Б., Орлов Н.Л. и др. Атлас пресмыкающихся Северной Евразии. Зоологический Институт России, Акад. Наук. РАН, 2004. – 230 с.
15. Ахмедов М.И. Герпетологическая фауна островов Апшеронского и Бакинского архипелагов Каспийского моря. Автореферат канд. дисс., Баку, 1988, с. 19.
16. Ахмедов С.Б. Географическая изменчивость и внутривидовая систематика Азиатского гологлаза (*Ablepharus pannonicus* Licht 1823. *Sauria*, *Scincidae*). Azərbaycan zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, II cild, Bakı: Elm, 2010. s. 800 – 809.
17. Ахмедов С.Б. К распространению и биоэкологическим особенностям полосотого гологлаза (*Ablepharus bivittatus* Men., 1832), *Sauria scincidae* в Закавказье. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri, I cild, Bakı: Elm, 2008, s. 586 – 596.
18. Ахмедов С.Б. К распространению и некоторым экологическим особенностям Закавказского полоза (*Elaphe hohenackeri hohenackeri* Str., 1873) в Азербайджане. Zoologiya İnstitutunun əsərləri, XXVIII cild. Bakı: Elm, 2006, s. 116 - 122.
19. Ахмедов С.Б. Новые данные по герпетофауне Юго-восточной части Азербайджана. АН Азербайджанской ССР, сер. биол.наук, №5, 1988.

20. Ахмедов С.Б. Распространение и экология золотой мабуи (*Mabuя aurata* L. 1758, *Reptilia, Sauria, Scincidae*) в Закавказья. АН Азерб.ССР, сер. биол. наук, Баку: Элм, №5, 1981, с. 78 - 81.
21. Ахмедов С.Б., Сафиева Н.В. О распространении и численности руинной агамы и такырной круглоголовки в Азербайджане. Всесоюзное совещание по проблеме кадастра и учета животного мира. Уфа, ч. III, 1989, с. 258 – 259.
22. Ахмедов С.Б. Сцинковые ящерицы Закавказья. Автореферат канд. биол. наук., Ашхабад, 1992, с. 25.
23. Ахмедов С.Б. К систематике золотистой мабуи Закавказья и Средней Азии. Вестник Зоологии. 1983. №2. стр. 84 – 85.
24. Ахмедов С.Б. Щербак Н.Н. Географическая изменчивость и внутривидовая систематика золотистой мабуи (*Sauria, Scincidae*). Вестник зоологии, №5, 1987, с. 20 - 24.
25. Банников А.Г., Даревский И.С., Ищенко В.Г., Рустамов А.К., Щербак Н.Н. Определитель земноводных и пресмыкающихся фауны СССР. М.: Просвещение, 1977. – 414 с.
26. Бунятова С.Н., Ахмедов С.Б. Джафаров А.Р. Экологический анализ герпетофауны (*Testudeniidae, Sauria, Serpentes*) Талыша. Известия Самарского научного центра Российской Академии Наук. 2012, т. 14, №1. стр. 144 – 149.
27. Даревский И.С., Орлов Н.Л. Редкие и исчезающие животные. Земноводные и пресмыкающиеся. М.: Высшая школа, 1988, с. 162.
28. Джафарова С.К. Новые сведения о нахождении полосатого гологлаза на Малом Кавказе. Ученые записки АГУ им. С.М.Кирова. Сер. биол. Наук. 1978, №2. . 78.
29. Дроздов Н.Н. Редкое животное руинная агама. Природа, 1966, №8, с. 123.
30. Еремченко В.К., Щербак Н.Н. Аблефаридные ящерицы фауны СССР и сопредельных стран. Фрунзе: Илим, 1986, 170 с.
31. Искендеров Т.М. Морфологическая изменчивость в раннем эмбриогенезе некоторых видов рептилий и ее адаптивное значение. Автореферат канд. диссертации. Баку, 1978. – 21 с.
32. Наджафов Дж.А., Искендеров Т.М., Эминова А.А. 1992. Некоторые особенности биологии размножения среднеземноморской черепахи (*Testudo graeca*) в условиях Азербайджана. Зоологический Журнал АН СССР. Москва, вып. 4. с.: 148 – 153.
33. Туниев Б.С., Орлов Н.Л., Ананьева Н.Б. и др. Змеи Кавказа: таксономическое разнообразие, распространение, охрана. Товарищество научных изданий КМК Санкт-Петербург-Москва, 2009. - 221 с.
34. Kukushkin O., Iskenderov T., Akhmedov S., Bunyatova S. Additions to the distribution of *Vipera erivanensis* (*Serpentes, Viperidae*) in Transcaucasia with comments on the identity of vipers in northeastern Azerbaijan. Herpetology Notes wolume. S. 423 – 427 (2012).

“Quşlar” hissəsinə aid ədəbiyyat

1. Azərbaycanın heyvanlar aləmi. Onurğalılar. III cild, Bakı: Elm, 2004, s. 296.
2. Babayev İ.R., Abbasov A.N. Qızılağac Dövlət Təbiət Qoruğunda sudaüzən quşların qışlamada sayı, yayılması və onlara təsir edən amillər // Zoologiya İnstitutunun əsərləri, XXVIII cild // məqalələr toplusu. Bakı: Elm, 2006, s. 123 - 127.
3. Babayev İ.R. Kürətrafı göllərin ornitofaunası // Kürətrafı göllərin biologiyası. Bakı: Elm, 2001, s. 280 - 287.
4. Əbdürrəhmanov Y.Ə., Mustafayev Q.T. (red.). Azərbaycan faunası. Quşlar. (Non passeriformes). VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 148 - 149.
5. Xanməmmədov A.İ. Azərbaycanın toyuqkimiləri. Bakı: Elm, 1972, s. 213.
6. Xanməmmədov A.İ. *Galliformes*-Toyuqkimilər // Azərbaycan faunası. Quşlar (*Non passeriformes*). VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 191 – 192.
7. Məmmədov A.F. Naxçıvan Muxtar Respublikasının ornitofaunasının tasonomik spektri. AMEA Naxçıvan Bölməsinin xəbərləri. Təb. və texn. elmləri seryası. Naxçıvan: Tusi, 2006, №5, s. 95.

8. Məmmədov A.F. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Mühüm Ornitoloji ərazilərinin başlıca təhlükələri və onların aradan qaldırılma yolları. Azərbaycan Zooloqlar cəmiyyətinin əsərləri. II cild, Bakı: Elm, 2010, s. 903 – 911.
9. Məmmədov A.F. Naxçıvan Muxtar Respublikasının mühüm ornitoloji ərazilərinin indikator növləri. Avtoreferat, Bakı, 2008, s. 24.
10. Musayev A.M. Ətraf mühit amillərinin turacın (*Francolinus francolinus*) yumurtlama dövründə davranışına təsiri // Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin əsərləri. I cild, Bakı: Elm, 2008, s. 690 - 695.
11. Mustafayev Q.T. Azərbaycanın ornitofaunasının taksonomik spektri. Bakı, BDU, 2004, s. 11.
12. Mustafayev Q.T., Babayev İ.R. Lənkəran-Talış bölgəsində nadir və nəslə kəsilmək qorxusu olan quşlar // Zoologiya institutunun əsərlər toplusu (Musayev-85). Bakı: Elm, 2006, s. 80 - 82.
13. Mustafayev Q.T., Babayev İ.P. və b. Quşlar sinfi - *Aves* // Azərbaycanın heyvanlar aləmi. Onurğalılar. III cild, Bakı: Elm, 2004, s. 281 - 282.
14. Mustafayev Q.T., İsmayılova T.R. İsmayılı Qoruğunun quşları. Bakı: Nasir, 2006, s. 116 - 117.
15. Mustafayev Q.T., Məhərrəmov N.A. Ornitologiya. Bakı: Çəşioğlu, 2005, s. 138.
16. Mustafayev Q.T., Məmmədov A.T. Azərbaycanın kolonial quşları. Bakı: Nasir, 2006, s. 48 - 49.
17. Mustafayev Q.T., Sadıqova N.A. Azərbaycanın qızılquşkimiləri // XXI əsrdə “Biologiyanın aktual problemləri” mövzusunda Respub. elmi konf. mat-ri., Bakı, BDU, 2010, s. 290 - 292.
18. Mustafayev Q.T., Sadıqova N.A. Azərbaycanın quşları. Bakı: Çəşioğlu, 2005, s. 81 - 82.
19. Mustafayev Q.T., Sadıqova N.A. Təbiətdə quşların yemlənmə qaydalarına görə yaranan qrupları // XXI əsrdə “Biologiyanın aktual problemləri” mövzusunda Respublika elmi konf. mat-ri., Bakı, BDU, 2010, s. 126 - 132.
20. Mustafayev Q.T., Sadıqova N.A. və b. Azərbaycanın qızılquşkimiləri və Qırmızı kitab // “Biologiyada elmi nailiyyətlər” mövzusunda Respub. elmi konf. mat-ri., Bakı, BDU, 2009, s. 290 - 292.
21. Mustafayev Q.T., Tuayev D.Q. Azərbaycan faunası. Quşlar. VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 205 - 206.
22. Mustafayev Q.T., Tuayev D.Q. *Gruiformes* – Durnakimilər // Azərbaycan faunası. Quşlar. VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 194 - 195.
23. Mustafayev Q.T., Tuayev D.Q. Quşlar // Azərbaycan Respublikasının Qırmızı kitabı. Bakı: Işıq, 1989, s. 79 - 80.
24. Sultanov Elçin. Kərimov Tahir. Klaus Ziegfried. Etsold Yonatan. Qafqaz tetrası. Bakı, Səda, 2003, 32 s.
25. Sultanov E.H., Kərimov T.Ə., Ağayeva N.A. 2003. Sarısu göl sisteminin müasir yay və qış ornitokompleksləri. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin 1 Qurultayının materialları. Bakı, 2003, s. 440 - 445.
26. Sultanov E.H., Kərimov T.Ə., Ağayeva N.Ç., 2003. Sarısu göl sisteminin müasir yay və qış ornitokompleksləri. Azərbaycan Zooloqlar Cəmiyyətinin 1-ci Qurultayının materialları Bakı, s. 440 - 445.
27. Sultanov Elçin, Kərimov Tahir. 2007. Azərbaycan ornitofaunasında beynəlxalq saziş və konvensiyalara daxil edilmiş quş növləri. Bakı, 2007. Azərbaycan Ornitoloji Cəmiyyəti, 107 p.
28. Sultanov E.H., Kərimov T.Ə., Məmmədov V.A., Əliyev S.İ.. 2008. Hacıqbul gölünün müasir ekoloji vəziyyəti. Bakı, Azərbaycan Ornitoloji Cəmiyyəti, 134 s.
29. Sultanov E.H., Kərimov T.Ə., Məmmədov A.F., Səmədov Ə. S., İsayev S.A., Cəbrailı G.N. 2011. İmperator qartalı, leşyeyən və çöl mumulu Azərbaycanda. Naxçıvan, Tusi, 74 s.

30. Sultanov E., Saruxanova S., Kərimov T., Hübətova S., Məmmədov A., Cabbarova A., Mirzəyeva S. 2010. Azərbaycanın Mühüm Ornitoloji Əraziləri. I cild: Abşeron-Qobustanş Kür-Araz ovalığı, Naxçıvan. Bakı, 2010. Azərbaycan ornitoloji Cəmiyyətinin nəşri. 138 s.
31. Sultanov E., Saruxanova S., Kərimov T., Hübətova S., Məmmədov A., Mirzəyeva S., Cərayılı G. II cild: Böyük Qafqaz, Kiçik Qafqaz, Cənub bölgəsi (Lənkaran). 2011. Bakı, Azərbaycan Ornitoloji Cəmiyyətinin nəşri, 144 s.
32. Sultanov E.H., Kərimov T.Ə., Məmmədov A.F., Səmədov Ə.S., İsayev S.A., Cəbraillı G.N. 2011. Imperator qartalı, leşyeyən və çöl mumulu Azərbaycanda. Naxçıvan, Tusi, 74 s.
33. Talıbov T.H. Adi flamingo – *Phoenicopterus roseus* Pall. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 72.
34. Talıbov T.M. Adi göydimdik – *Oxyura leucocephala* Scop. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 82.
35. Talıbov T.H. Çığırqa çöküküburun – *Chettusia gregaria* Pall., // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 118 - 119.
36. Talıbov T.H. Çöl haçaquyruğu – *Glareola nordmanni* Nordman. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 120 - 121.
37. Talıbov T.H. Kürənbaş qzılquş – *Falco biarmicus* Temm. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 105.
38. Talıbov T.M. Qaraqarın bağıraqara – *Pterocles orientalis* Linn. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 125.
39. Talıbov T.H. Qəşəng dovdaq - *Chlamydotus undulata* Jacquin // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 116 - 117.
40. Talıbov T.H. Mərmər cürə - *Marmaronetta angustirostris* Men. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı. I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 78.
41. Talıbov T.H. Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı, I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 83 - 84.
42. Talıbov T.H. Saqqallı quzugötürən - *Gypaetus barbatus* Linn. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı, I cild Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 95 - 96.
43. Talıbov T.H. Səhra balakəliyi – *Ammoperdix griseularis* Br. // Naxçıvan Muxtar Respublikasının Qırmızı kitabı, I cild, Naxçıvan: Əcəmi, 2006, s. 109 - 110.
44. Tuayev D.Q. Adi soltanquş // Azərbaycan SSR-nin Qırmızı Kitabı. Bakı: İşiq, 1989, s. 103 - 104.
45. Tuayev D.Q. Anseriformes - Qazkimilər // Azərbaycan faunası. Quşlar (*Non passeriformes*). VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 125 - 126.
46. Tuayev D.Q. Azərbaycan quşlarının kataloqu. Bakı: Elm, 2000, s. 10.
47. Tuayev D.Q. Ciconiformes - Leyləkkimilər dəstəsi // Azərbaycan faunası. Quşlar (*Non passeriformes*). VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 91 - 92.
48. Tuayev D.Q. Gruiformes – Durnakimilər // Azərbaycan faunası. Quşlar. VI cild, Bakı: Elm, 1977, s. 194 - 195.
49. Tuayev D.Q. Qara leylək // Azərbaycan SSR-nin Qırmızı Kitabı. Bakı: İşiq, 1989, s. 59 - 60.
50. Бабаев И.Р. Размещение и численность редких видов водно-болотных птиц на прибрежной полосе Азербайджанского сектора Каспия // IV международная конференция "Биологическое Разнообразие Кавказа" посвященная 60-летию со дня рождения заслуженного деятеля науки РФ, академика РАН, профессора Абдурахманова Г.М. Махачкала, 2002, с. 72 - 74.
51. Бутеев и др. Заметки о редких и малоизученных птицах Кавказского побережья Каспия во гнездовой период // Редкие, малочисленные и малоизученные птицы Северного Кавказа.

- Материалы научно - практической конференции. Ставрополь, 1990, с. 24.
52. Верещагин Н.К. Зимовка и промысел водоплавающей птицы в Азербайджане // Института Зоологии. Баку, 1950, том. XIV, с. 186.
53. Верещагин Н.К. Зимовка стрепетов и дрофы в восточном Закавказье // Аз. ФАН, 1940, № 5, с. 55 - 69.
54. Верещагин Н.К. Охотничьи и промысловые животные Кавказа. Баку, 1947, с. 72.
55. Виноградов В.В. Биологические ресурсы водно-болотных охотничьих угодий Мильской степи, их производительность и перспективы хозяйственного использования // Труды Заповедников Азербайджана, вып. 2, М.Л., 1967, с. 72 - 74.
56. Виноградов В.В., Чернявская Е.И. Материалы по орнитологии Кызыл - Агачского Заповедника // Азербайджана, вып. 1, 1965, с. 25 - 26.
57. Воробьева Т.Д. Материалы по миграции птиц в Кызыл - Агачском Заповеднике // Природная среда у птиц побережий Каспийского моря и прилегающих низменностей. Тр. Кызыл - Агачского Заповедника, вып. 1, Баку, 1979, с. 41 - 61.
58. Гамбаров К.М. Материалы по орнитофауне восточной части южного склона Главного Кавказского хребта и прилегающей низменности // Тр. Института Зоол. Азерб. ССР, том XVII, Баку, 1954, с. 71.
59. Гамбаров К.М. Нахождение и вероятное гнездование белохвостой пигалицы (*Chettusia leucura* Licht.) в Мильской степи // Уч. зап. АГУ, им. С.М. Кирова, вып. 7, 1956, с. 51 - 54.
60. Греков В.С. Колонии голенастых и веслоногих птиц в Кызылагачском заповеднике // Орнитология, МГУ, вып. 7, 1965, с. 85 - 86.
61. Греков В.С. Находка некоторых птиц на юго-западе Каспия // Сб. орнитология, вып. 3, 1960.
62. Дементьев Г.П., Гладков Н.А. (ред.). Птицы Советского Союза. М.-Л.: Советская наука, том III, 1951, с. 307 - 309.
63. Дементьев Г.П., Гладков Н.А. (ред.). Птицы Советского Союза. М.-Л.: Советская наука, том IV, 1952, с. 149 - 153.
64. Доброхотов В.П. Современное состояние зимовки птиц в Кызыл - Агачском заповеднике // Орнитология, МГУ, вып. 6, 1963, с. 355 - 359.
65. Дюнин А.П. Изменение состава орнитофауны Малого Кызылагачского залива в связи с его опреснением // Охрана природы и озеленение, вып. 4, М., 1960, с. 53 - 54.
66. Исаков Ю.А., Воробьев К.А. Обзор зимовок и пролета птиц на Южном Каспии // Тр. Всесоюзн. орнитол. Заповедника Гасан-Кули, вып. 1, 1940, с. 119.
67. Исаков Ю.А., Флинт В.Е. Семейств дрофиные // Птицы СССР. Курообразные, журавлеобразные. Ленинград: Наука, 1987, с. 492 - 502.
68. Курочкин Е.Н. Отряд журавлеобразные Птицы СССР. Ленинград, изд. "Наука", 1987, с. 313-327.
69. Михеев А.В., Орлов В.И. Зимовка водоплавающих в Кызыл - Агачском заповеднике // Фауна и экология животных. МГПИ им. Ленина. М., 1972, с. 103 - 117.
70. Мусаев А.М., Бабаев И.Р. Изучение биологии турача и талышского фазана для управления при разведении в неволе // Зоокультура ценных и редких птиц и зверей. Сборник научных трудов. М., 1989, с. 31 - 35.
71. Мусаев А.М., Гусейнов Р. Факторы среды в поведении насидывающего кеклика (*Alectoris chukar*) // Труды Международной конф. Горные экосистемы и их компоненты, ч. 2, Москва, 2007, с. 180 - 182.

72. Мусаев А.М. Поведение Кавказского уларя в гнездовой период. // в кн. Прикладная энтомология. III том. Москва, 1983, с. 185 - 186.
73. Мустафаев Г.Т., Садыгова Н.А. Состояние численности соколообразных птиц в Азербайджане // Мат-лы Республ. Науч. Конф. "Современные проблемы биологии". Баку, БГУ, 2001, с. 101 - 102.
74. Патрикеев М.В. К весеннее-летней авиафауне юго-восточной Ширвани и сопредельных территорий // Фауна, население и экология птиц Северного Кавказа. Мат. научно-практической конференции. Ставрополь, 1991, с. 34 - 40.
75. Патрикеев М.В. Первая гнездовая находка черноголовой чайки на Каспийском море (Азербайджан) // Редкие, малочисленные и малоизученные птицы Северного Кавказа. Материалы научно-прак. кон. ции. Ставрополь, 1990, с. 76 - 77.
76. Патрикеев М.В. Савка (*Oxyura leucosephala*) и другие редкие птицы на озере Аггель в январе 1991 г. // Актуальные вопросы экологии и охраны природы Ставропольского края и сопредельных территорий. Материалы научно-практической конференции. Ставрополь, 1991, с. 160.
77. Птушенко Е.С. Отряд гусеобразные. Птицы Советского Союза М.-Л.: Наука, 1952, с. 162 - 168.
78. Садыгова Н.А. Мониторинг численности "Краснокнижных" птиц Гобустана // Мат-лы Республ. Науч. конф. "Успехи в биологии". Баку, БГУ, 2006, с. 56 - 57.
79. Спангенберг Е.П. Отряд голенастые птицы//Птицы Советского Союза, т. 2, 1951, М.-Л., 1951, с. 380.
80. Спангенберг Е.П., Судиловская А.М. Животный мир Азербайджана // Птицы, Баку, 1951, с. 143.
81. Спангенберг Е.П., Судиловская А.М. Класс Птицы – *Aves* // Мир Азербайджана. Баку, 1951, с. 141.
82. Султанов Э.Г., Керимов Т.А., Исаев Ш.А. 2007. Численность распространение и орнитогеографическое распределение степной пустельги в Азербайджане. Птицы Кавказа: изучение, охрана и рациональное использование. Материалы научно-практической конф. Посвященной 25-летию Северокавказской орнитологической группы. Ставрополь 2007, с.113-116.
83. Султанов Э.Г., Керимов Т.А., Талыбов Ш.Т. Мамедов А.Ф. 2007.Белоголовый сип в Азербайджане. Птицы Кавказа: изучение, охрана и рациональное использование. Материалы научно-практической конф. Посвященной 25-летию Северокавказской орнитологической группы. Ставрополь 2007, с. 116-120.
84. Султанов Э.Г., Керимов Т.А. О миграции журавлей в Азербайджане. Журавли Евразии (биология, распространение, миграции). Вып.3., Москва, 2008. с. 394 - 399 (рез. англ.).
85. Султанов Э.Г., Керимов Т.А., Мамедов А.Ф. Результаты исследований журавлей в Азербайджане в начале XXI века. 2011. Журавли Евразии (биология, распространение, миграции, управление), вып. 4, Сборник трудов международной конф. «Журавли Палеарктики: биология, охрана, управление (Памяти академика П.С. Палласа» Волгоград, 11-16 октября 2011, Москва, с. 312-315 (всего 574 с.).
86. Тугаринов А.Д., Козлова Е.В. Зимовка птиц в Талыше // Тр. Аз. ФАН ССР, Зоол. серия, т. XXIII, 1935, с. 37 -38.
87. Флинт В.Е., Кишински А.А. Стерх в Японии // Зоол. журн., т. 54, № 8, 1995, с. 1197 - 1212.
88. Шавров Н.Н. Остров Сара. Строение, особенности, флора и фауна. Тифлис, 1909, с. 25.
89. Elchin Sultanov and Nigar Agayeva. The current breeding status of Ferruginous Duck *Aythya nyroca* in Azerbaijan. Sandgrouse, 2003, Volume 25 (1), p. 41-49.

90. Elchin Sultanov (2004) An ornithological study of the Azerbaijan Caspian coast, islands and regions of oil production. Sandgrouse, Vol.26 (2), Autumn 2004, p.112-126.
91. M.Patrikeev, Birds of Azerbaijan, Pensoft, Sofia-Moskva, 2004, Sultanov E. The black vulture *Aegypius monachus* in Azerbaijan [El buitro negro *Aegypius monachus* in Azerbaijan]. 2012. En: Dobado PM, Arenas R, cords. The Black Vulture: Status, Conservation and Studies. Cordoba, Consejeria de Medio Ambiente de la Junta de Andalucia, p.126-130. Pros. Of the 1-st Int. Symp. On the Black Vulture *Aegypius monachus* (Cordoba, Spain, 21-23 October,2004).
92. E.Sultanov. 2008. Recent waterbirds counts in Gyzylagach, the Azerbaijan Republic's most important Ramsar Site, with comments on conservation. PODOCES, 2008, 3 (1/2), p. 31-39.

“Məməlilər” hissəsinə aid ədəbiyyat

1. Azərbaycan faunası. Məməlilər. Bakı: Elm, 1978, s. 158 – 159.
2. Azərbaycanın heyvanlar aləmi. III Onurğalılar. Bakı: Elm, 2004, 620 s.
3. Ələkbərov X.M. Cənub-qərbi Azərbaycanın məməliləri // Az. SSR EA, Bakı, 1966, s. 21 – 22.
4. Əmirxanov Z.M. Qoluqanadlıların Dağıstanda yerləşməsi // M.: Наука, 1980, s. 65.
5. Hacıyev D.V. Azərbaycanın heyvanlar aləmi. Bakı: Elm, 2000, s. 588.
6. Kuzyakin A.N. Yarasalar // M.: Советская наука, 1950, s. 205 – 208.
7. Quliyev S.M. Azərbaycanın cütdırnaqlılar faunası. Bakı: Elm və Təhsil, 2008, s. 105 – 130.
8. Quliyev S.M. Şərqi Qafqaz turu və Qafqaz köpgəri. Bakı: Elm və Təhsil, 2006, s. 64 (36 - 62).
9. Quliyev S.M. Tanış olun, ceyran. Tbilisi, 2004, 20 s.
10. Məmmədov Q., Yusifov E, Xəlilov M, Kərimov V. Azərbaycanın ekoturizm potensialı. I,II cildlər. Bakı: Şərq-Qərb, 2012.
11. Rəhmətulina İ.K. Azərbaycanda yaşayan yarasalar (Fauna, Ekologiya, Zoocoğrafiya) // Bakı: CBS, 2005. c. 28 - 35.
12. Rəhmətulina İ.K. Azərbaycan yarasalarının mühafizəsi üzrə hərəkət planı // Bakı, 2008, s. 43 - 46.
13. Алекперов X. М. Млекопитающие юго-западного Азербайджана // АН Аз. ССР, Баку, 1966, с. 52 - 54.
14. Верещагин Н.К. Млекопитающие Кавказа. История формирования фауны // М.–Л.: Издание АН СССР, 1959, сс. 466, 647.
15. Верещагин Н.К. Каталог зверей Азербайджана. Баку, АН Азерб. ССР, 1942, 95
16. Гаджиев Д.В., Эйбатов Т.М. «Морфология зубного аппарата ластоногих» Баку: Элм 1995. 173 с.
17. Гептнер В.Г., Наумов Н.П. и др. Млекопитающие Советского Союза // М.: Мысль, т. 2, ч. 1, 1967, с. 140 – 141.
18. Гошуналиев А.Г. Землеройки (*Soricidae*) Азербайджана // Автореф. дисс. к.б.н., Киев, 1990, 22 с..
19. Громов И.М., Ербаева М.А. Млекопитающие фауны России и сопредельных территорий. Зайцеобразные и грызуны // Ред. Аристов А.А., Баранова Г.И. С-Пб, ЗИН РАН, 1995, 522 с.
20. Гуреев А.А. Насекомоядные (*Mammalia, Insectivora*). Ежи, Кроты и Землеройки (*Erinaceidae, Talpidae, Soricidae*) // Фауна СССР: Млекопитающие. Ленинград: Наука, т. IV, в. 2, 1979, с. 383 - 385.
21. Депарма Н.К., О малом кроте: (Сообщение 2-е) // Бюл. МОИП. отд. биол., т. 66, вып. 6, 1961, с. 51 - 60.
22. Животный мир Азербайджана. Позвоночные. Баку: Элм. с. 552 – 570.
23. Касумова Н.И., Айдынов Т.Г., Мамедрзаева Э.Т., Аскеров Э.К. Современное состояние кавказской речной выдры (*Lutra lutra L.*) в Азербайджане // Млекопитающие горных территорий. Матер. междунар. конфер., Нальчик: Издание КБНЦ РАН, 2007, с. 142 – 147.
24. Кузякин А.Н. Летучие мыши // М.: Советская наука, 1950, с. 238 - 241.
25. Кулиев С.М. Безоаровый козел и дагестанский тур Азербайджана. Автореферат дисс. канд.биол.наук, М., 1981, с. 19.

26. Кулиев С.М. Животный мир Азербайджана. Позвоночные, т. 3, Баку: Элм, 2000, с. 613 - 616.
27. Литвинов В.П. Кавказская выдра (*Lutra lutra meridionalis*, 1931) в Юго-Восточном Закавказье // Бюлл. Моск. об-ва испыт. природы. Отдел биол. 103, №1. 1998, с. 26 – 27.
28. Млекопитающие. Большой энциклопедический словарь / Под ред. Павлинова И.Я. М.: АСТ, 1999, с. 416.
29. Насибов С.Б., Гидаятов Ю.Х. Распространение и численность камышового кота на Большом и Малом Кавказе в пределах Азербайджана. Баку, 1985, с. 120 - 131.
30. Рахматулина И. К., Аскеров Э. К. Современный ареал дикобраза (*Hystrix indica* Kerr, 1799) в Восточном Закавказье // Консервация аридных и семиаридных экосистем в Закавказье (Сбор. науч. трудов), Тбилиси, 2003, с. 56 - 57.
31. Рахматулина И.К., Гасанов Н.А. Современное состояние фауны рукокрылых (*Chiroptera*) Нахичеванской АР // Труды Азерб. Зоолог. Общества, Баку: Элм, 1, 2008, с. 703 - 708.
32. Рахматулина И.К. Рукокрылые Азербайджана (Фауна, Экология, Зоогеография) // Баку: CBS, 2005, с. 17 - 26.
33. Сатунин К.А. Млекопитающие Кавказского края // Записки Кавказ. Музея, сер. А, 1 (1), с. 22-23.
34. Сатунин К. А. Млекопитающие Кавказского края // Труды музея Грузии, 1920, 2, II, с. 105-107.
35. Соколов В.Е., Сыроечковский Е.Е., Заповедник СССР. Заповедники Кавказа // М.: Мысль, 1990, с. 251 - 258.
36. Соколов В.Е., Темботов А.К. Позвоночные Кавказа. Млекопитающие: насекомоядные. М.: Наука, 1989, с. 544.
37. Talibov T.H. Naхçivan MR Qırmızı Kitabı. Naхçivan: Əsəmi, 2006. s. 154 - 186.
38. Темботов А.К., Шабаев М.И. Новые виды рукокрылых Кабардино-Балкарской фауны // Юбилейный сборник Кабардино-Балкарского Университета. Нальчик, 1962, с. 124.
39. Эйбатов Т.М. Каспийский тюлень (*Pusa Caspica* Gmel.) эндемик Каспия. АМЕА-nın xəbərləri, yer elmləri. № 4, 2010. с. 151 - 169.
40. Эйгелис Ю.К. Грызуны Восточного Закавказья и проблема оздоровления местных очагов чумы // Саратовского универс., Саратов, 1980, 262 с. (с.78).
41. Allchin C.R., Barrat T., Duck C.D., Kennedy S/ Eybatov T.M., Wilson S. "Surveys of Caspian nseals in the Apsheron peninsula region and pathology analyses of dead seal tissues". Caspian environment proqram. Proseedings from the first bio-network workshop. Bordeaux, November 1997, p. 101 - 118.
42. Eybatov T.M. "Caspian seal mortality in Azerbaijan. "Caspian environment proqram. Proseedings from the first bio-network workshop. Bordeaux, November 1997, p. 95 - 101.
43. IUCN 2008. 2008 IUCN Red List of Threatened Species. <www.iucnredlist.org>.
44. Lukarevski V.S., Akkiyev M., Askerov E., Agili A., Can E., Gurielidze Z., Kudaktin A., Yarovenko Y. 2007. Status of the leopard in the Caucasus. Cat News Special Issue, No 2.
45. Marques J., Rainho A., Caparuco M. et al. Foraging Behaviour and Habitat Use by the European Free-Tailed Bat *Tadaridateniotis* // ActaChiropterologica, 6, 2004, p. 99 - 110.
46. Mitchell-Jones A., Amori G., Bogdanowicz W., et al. The atlas of European mammals // Academic Press, London, San Diego, 1999, p. 156 - 157.
47. Zazanashvili N., Morschel F., Askerov E., Krever V., Farvar M., Kalem S. 2007. Conservation of the leopard in the Caucasus. Cat News Special Issue, No 2.

Növlərin latın adlarının göstəricisi / Index of latin names of animals

I HİSSƏ. ONURĞASIZ HEYVANLAR

Tip Həlqəvi qurdlar (*Annelida*)

Azqıllı qurdlar (*Oligochaeta*) sinfi
Eisenia muganiensis Michaelsen, 1899

Tip Molyuskalar (*Mollusca*)

İkitayqapaqlılar (*Bivalvia*) sinfi
Anodonta lenkoranensis Drouet, 1881

Tip Buğumayaqlılar (*Arthropoda*)

Xərçəngkimilər (*Crustacea*) sinfi
Pontastacus pylzowi Skorikov, 1911

Cücülər (*Insecta*) sinfi

A

Actebia proecox, Linn., 1758
Actinotia polyodon, Clerk, 1759
Actinotia radiosa, Esper, 1804
Aedophron phlebophora, Lederer, 1858
Aedophron rhodites, Eversmann, 1851
Anax imperator Leach, 1815
Ancylocheria salomonii, Thomson, 1878
Anthocharis gruneri, Herrich-Schäffer, 1851
Arctia caja, Linn., 1758
Arctia villica, Linn., 1758
Argynnis alexandra, Ménétriés, 1832
Axiopoenia maura, Ménétriés, 1863

B

Brahmaea christophi Staudinger, 1879

C

Calosoma (Acalosoma) inquisitor Linn., 1758
Calosoma (Calosoma) sycophanta Linn., 1958
Carabus (Procerus) caucasicus ssp. caucasicus Adams, 1817
Carabus (Procrustes) talyschensis Ménétriés, 1832
Catocala electa Vieweg, 1790
Catocala fraxini Linn., 1758
Chariclea delfinii Linn., 1758
Colias aurorina Herrich - Schäffer, 1850
Colias caucasica Staudinger, 1871
Colias chlorocoma Christoph, 1888
Colias thisoa Ménétries, 1832

Collimorpha dominula Linn., 1758
Collimorpha quadripunctaria Poda, 1761
Cordulegaster vanbrinkae Lohmann, 1993
Cuculia argentea Hufnagel, 1766
Cyrebria anachoreta Herrich - Schäffer, 1851

D

Danais chrysippus Linn., 1758
Daphnis nerii Linn., 1758
Dichagyris musiva Hübner, 1803
Dichagyris pfeifferi Corti et Drt, 1933
Dorcadion (Cribridorcadion) talyschense Ganglbauer, 1884

E

Euchalcia obscurior Alberti, 1965

F

Falsoexosoma cyanipenne Reitter, 1902

G

Glaphyra lacernaria Hübner, 1813
Griposia aprilina Linn., 1758

H

Hadena irregularis Hufnagel, 1766
Hemidicera fritillum Ménétriés, 1832
Hippotion celerio Linn., 1758

I

Isochlora viridis Staudinger, 1882

L

Lasiommata adrastoides Bienert, 1870
Lucanus cervus Linn., 1758
Lycaena ochimus Herrich-Schäffer, 1851

M

Mallosia (Eumallosia) herminae ssp. gobustanica Danilevsky, 1990
Mallosia (Semnosia) scovitzii Faldermann, 1837
Manduca atropos Linn., 1758
Mania maura Linn., 1758
Megacephala (Grammognatha) euphratica Dejean in Latreille & Dejean, 1822
Melanargia hylata Ménétriés, 1832
Morimus verecundus Faldermann, 1836

N

Necydalis major Linn., 1758

O

Oxytripia danilevskyi Miljanovsky, 1973

P

Papilio alexanor orientalis Romanov, 1884
Parandra (Archandra) caspia Ménériés, 1832
Parnassius apollo Linn., 1758
Parnassius nordmanni Ménériés, 1850
Pseudochazara alpina Staudinger, 1878
Purpuricenus talyshensis Reitter, 1891

R

Rethera komarovi Bremer & Grey, 1853
Rhyparia purpurata Linn., 1758
Rhaesus serricollis Motschulsky, 1838
Rosalia alpina Linn., 1758

S

Schinia imperialis Staudinger, 1871
Staurophora celsia Linn., 1758

T

Thaleropsis jonia Fischer de Waldheim & Eversmann, 1851
Tomares romanovi Christoph, 1881

U

Utetheisa pulchella Linn., 1758

Z

Zegrus eupheme menestho Ménériés, 1832
Zerynthia cericyi caucasica Lederer, 1850
Zygaena tamara Christoph, 1889

II HİSSƏ. ONURĞALI HEYVANLAR**Sümüklü balıqlar (*Osteichthyes*) sinfi****A**

Abramis sapa (Pallas, 1814)
Acipenser nudiventris Lovetsky, 1828

B

Barbus brachycephalus Kessler, 1877
Barbus capito (Güldenstaedt, 1773)

P

Pelecus cultratus L., 1758

R

Rutilus atropatenus Derjavin, 1937

S

Salmo trutta caspius Kessler, 1870
Salmo trutta fario (Lin., 1758)
Sander marinus (Cuvier, 1828)

Amfibilər (*Amphibia*) sinfi**B**

Bufo eichwaldi, Litvinchuk et.al., 2008
Bufo verrucosissimus Pallas, 1814

L

Lissotriton vulgaris L., 1758

P

Pelobates syriacus Boettger, 1889
Pelodytes caucasicus Boulenger, 1896

T

Triturus karelinii Strauch, 1870

Sürünənlər (*Reptilia*) sinfi**A**

Ablepharus bivittatus Men., 1832 *Ablepharus pannonicus* Fitzinger in Eversmann, 1823

C

Coronella austriaca Laur., 1768

E

Elaphe sauromates Pallas, 1814

M

Montivipera raddei Boettger, 1890

P

Pelias renardi Christoph, 1861
Phrynocephalus helioscopus Pall., 1771
Psammophis lineolatus Brandt, 1838

R

Rhynchocalamus melanocephalus Jan, 1862

T

Testudo graeca Linn., 1758
Trachylepis septemtaeniatus Reuss, 1834
Trapelus ruderatus Olivier, 1804

Z

Zamenis hohenackeri Str., 1873
Zamenis persica Werner, 1913

Quşlar (Aves) sinifi

A

Accipiter badius Gm., 1788
Accipiter brevipes Sev., 1850
Accipiter gentilis Linn., 1758
Aegypius monachus Linn., 1766
Ammoperdix griseogularis Brandt., 1843
Anser erythropus Linn., 1758
Anthropoides virgo Linn., 1758
Aquila chrysaetos Linn., 1758
Aquila clanga Pall., 1811
Aquila heliaca Sav., 1809
Aquila nipalensis Temm., 1828
Ardea purpurea Linn., 1766
Aythya nyroca Guld., 1770

B

Branta ruficollis Pall., 1769
Bucanetes mongolicus Swinhoe, 1870
Buteo rufinus Cretz., 1827

C

Charadrius leschenaultii Less., 1826
Chettusia gregaria Pall., 1771
Chlamydotis undulata Jacq., 1784
Circaetus gallicus Gm., 1788
Ciconia nigra Linn., 1758
Circus macrourus Gm., 1771
Crex crex Linn., 1758
Cygnus bewickii Yar., 1830
Cygnus olor Gm., 1789

E

Emberiza buchanani Blyth, 1845

F

Falco biarmicus Temm., 1825
Falco cherrug Gray., 1833
Falco columbarius Linn., 1758
Falco naumanni Linn., 1817
Falco peregrinus Tunst., 1771
Falco subbuteo Linn., 1758
Falco vespertinus Linn., 1766
Francolinus francolinus Linn., 1766

G

Glareola nordmanni Nord., 1842
Gypaetus barbatus Linn., 1758
Gyps fulvus Habl., 1783
Grus grus Linn., 1758
Grus leucogeranus Pall., 1773

H

Haliaeetus albicilla Linn., 1758
Hieraeetus pennatus Gm., 1788

I

Irania gutturalis Guerin-Meneville, 1843

L

Larus melanocephalus Temm., 1820
Lyrurus mlokosiewiczzi Tacz., 1875

M

Marmaronetta angustirostris Menetr., 1832
Melanocorypha bimaculata Menetries, 1832
Milvus migrans Bodd., 1783

N

Neophron percnopterus Linn., 1758
Numenius tenuirostris Vieil., 1817

O

Oenanthe xanthopyrmyna Hemp. & Ehr, 1833
Otis tarda Linn., 1758
Oxyura leucocephala Scop., 1769

P

Pandion haliaetus Linn., 1758
Pelecanus crispus Bruch, 1832
Pelecanus onocrotalus Linn., 1758
Perdix perdix Linn., 1758
Pernis apivorus Linn., 1758
Phasianus colchicus colchicus Linn., 1758
Phasianus colchicus talischensis Lorenz, 1988
Phoenicopterus ruber Linn., 1758
Platalea leucorodia Linn., 1758
Porphyrio porphyrio Linn., 1758
Pterocles orientalis Linn., 1758

R

Recurvirostra avosetta Linn., 1758
Rhodopechys sanguinea Gould, 1838
Rhodopechys githagineus Lichtenstein, 1823

S

Sitta tephronota Sharpe 1872

T

Tetraogallus caspicus Gm., 1876
Tetraogallus caucasicus Pall., 1811
Tetrax tetrax Linn., 1758

V

Vanelloschettusia leucura Lich., 1823

Məməlilər (*Mammalia*) sinfi**B**

Barbastella barbastellus Schreber, 1774
Barbastella leucomelas Cretzchmar, 1826

C

Calomyscus urartensis Vorontsov et Kartavtseva, 1979
Capra aegagrus Erxleben, 1777
Capreolus capreolus L., 1758
Cervus elaphus L., 1758
Chionomys gud Satunin, 1909
Chionomys nivalis Martins, 1842
Chionomys roberti Thomas, 1906

E

Ellobius lutescens Thomas, 1897
Eptesicus bottae Peters, 1869

F

Felis chaus Guld., 1776
Felis libyca Forster, 1780
Felis manul Pallas, 1776

G

Gazella subgutturosa Guld., 1780

H

Hyaena hyaena L., 1758
Hystrix indica Kerr, 1792

L

Lutra lutra L., 1758
Lynx lynx L., 1758

M

Martes martes Linnaeus, 1758
Mesocricetus brandti Nehring, 1898
Micromys minutus Pallas, 1771
Microtus schelkovnikovi Satunin, 1907
Miniopterus schreibersi Kuhl, 1819
Mustela (Mustela) erminea Linnaeus, 1758
Myotis bechsteini Kuhl, 1818
Myotis blythii Tomes, 1857
Myotis emarginatus Geoffroy, 1806

O

Ovis orientalis Gmelin, 1774

P

Panthera pardus L., 1758
Phoca caspica Gmelin, 1788

R

Rhinolophus euryale Blasius, 1853
Rhinolophus ferrumequinum Chreber, 1774
Rhinolophus hipposideros Bechstein, 1800
Rhinolophus mehelyi Matschie, 1901
Rupicapra rupicapra L., 1758

S

Suncus etruscus Savi, 1822
Sylvaemus hyrcanicus Vorontsov, Boyeskorov et Mezhzherin, 1992.

T

Tadarida teniotis Rafinesque, 1804
Talpa levantis Tomas, 1906

U

Ursus arctos L., 1758

V

Vormela peregusna Guld., 1770

Növlərin azərbaycan adlarının göstərici / Index of Azerbaijan names of animals

I HİSSƏ. ONURĞASIZ HEYVANLAR

		E
	Tip Həlqəvi qurdlar (<i>Annelida</i>)	Eyfema
Muğan eyzeniyası		F
	Tip Molyuskalar (<i>Mollusca</i>)	Falsoeksosoma yarpaqyeyəni Fərat çapağanı
	İkitayqapaqlılar (<i>Bivalvia</i>) sinfi	
Lənkəran anodontu		G
	Tip Buğumayaqlılar (<i>Arthropoda</i>)	Göybaftalı sovka Gümüşü başlıqlı sovka
	Xərçəngkimilər (<i>Crustacea</i>) sinfi	
Pilzov çay xərçəngi		H
	Cücülər (<i>Insecta</i>) sinfi	Hilata
		X
	A	Xallı dazı sovkası Xəzər parandrası Xrizip
Açıq sarı dən sovkası		i
Alenksandra sədəflisi		İmperator iynəcə İmperator sovkası İoniya bərqvuranı İri tənək hafı
Alp rozalியası		
Alp sarıcası		K
Alp satiri		Kaya ayıcası "Kəlləşəkili" haf Kiçik qəşəng böcək Komarov hafı Korduleqaster Kürd sarıcası
Anaxoreta sovkası		
Apollon		
Avrorina sarıcası		
	B	
Böyük qısaqanad uzunbiğ		
	Ç	
Çəhrayı sovka		
	D	
Dalğaqanad sovka		Q
Danilevski sovkası		Qafqaz ilbizyeyən fışqırdanı Qafqaz sarıcası Qafqaz Zerintiyası Qara uzunbiğ Qəhvəyi dazı sovkası
Dördnöqtəli ayıca		
Döşüdişli uzunbiğ		

Qəşəng böcək
Qəşəng yaşıl sovka
Qırmızıbaftalı söyüd sovkası
Qırmızınöqtəli ayıca
Qobustan malloziyası

L

Labidostomis yarpaqyeyən böcəyi

M

Mahmızçiçək sovkası
Maral böcək
Məlikə ayıca
Müxtəlifrəngli sovka

N

Nordman apollonu

O

Oxim qızılı kəpənəyi
Oleandr hafı

P

Palıd diserkası
Pfeiffer sovkası

R

Romanov tomaresi

S

Skovits uzunbığı
Solomon qızılböcəyi
Səhra qarquşu

T

Talış brameyası
Talış kökyeyəni
Talış məxməri kəpənəyi
Tamara alacası
Tarla ayıcası
Torpaq sovkası
Tutqun ayıca

Tünd qırmızı ayıca
Tünd qırmızı Talış uzunbığı
Tünd rəngli sovka

Ş

Şəfəqsaçan
Şərqi aleksanor yelkənciyi
Şüalı sovka

Ü

Üçpərli talış çapağanı

Y

Yaşıl alp sovkası
Yaşıl payız sovkası
Yaşıl torpaq sovkası

II HİSSƏ. ONURĞALI HEYVANLAR

Sümüklü balıqlar (*Osteichthyes*) sinfi

D

Dəniz sıfı

X

Xəzər qızılbalığı (kumja)
Xəzər şirbiti

Q

Qaya balığı
Qılınçbalıq
Qızılxallı

P

Poru

Ş

Şirvan külməsi

Z

Zərdəpər

Amfibilər (*Amphibia*) sinfi

	C	Qırmızı çalağan Qızılquyruq çaxraqcıl	
Cırtan qartalça			M
	Ç	Mərməri ördək Məzar qartalı Monqol hörücüsü	
Çəhrayı qutan Çığırqan çökükburun Çökükburun ağquyruq			Ö
	F	Ördəktutan qızılquş	
Fısıldayan qulələk			S
	G	Saqqallı quzugötürən Səhra balakəkliyi Səsyamsılayan qırğı	
Gərgincək Gözəl baladoydaq Gözəl əntiqdurna			T
	X	Talış qırqovulu Türküstan qırğısı	
Xəzər uları			Ü
	K	Ütəlgi qızılquş	
Keçəl qarakərkəs Kiçik əyridimdik Kiçik qulələk Kürən vağ Kürənbaş qızılquş (Aralıqdənizi qızılquşu)			K
	L	Keçəl qarakərkəs Kiçik əyridimdik Kiçik qulələk Kürən vağ Kürənbaş qızılquş (Aralıqdənizi qızılquşu)	
Leşcil ağqartal			
	Q		
Qafqaz qırqovulu Qafqaz tetrası Qafqaz uları Qara çalağan Qara leylək Qarabaş qağayı Qaragöz qızılquş Qaraqarın bağırqara Qayalıq vələmirquşu Qılquyruq ördək Qırmızıdöş kazarka Qıvrımlələk qutan Qırmızıqanaq mərciməkquşu			
		Məməlilər (Mammalia) sinfi	
		A	
		Adi uzunqanad Avropa cüyürü Avropaenliqulağı Avropa qar siçanı Asiya enliqulağı Asiya muflonu (Cənubi Qafqaz muflonu)	
		B	
		Bexşteyn və ya uzunqulaq gecə şəbpərəsi Bəbir (Qaplan)	

Böyük nalburun
Bükükdodaq enliqulaq

C

Ceyran
Cənubnalburunu
Cırdtan ağdiş
Cırdtan siçan

Ç

Çay samuru
Çöl pişiyi

D

Dağ korçası

H

Hind tirəndazı
Hirkan meşə siçanı

X

Xəzər suitisi

i

İtiqulaq gecə şəbpərəsi

K

Kəsəyən dağ siçancığı
Kiçik Asiya qar siçanı
Kiçik köstəbək
Kiciknalburun
Kiçik Asiya dağ siçancığı

Q

Qafqaz köpgəri
Qafqaz qar siçanı
Qamışlıq pişiyi
Qaya keçisi (Bezoar keçi)
Qonur ayı

M

Manul pişiyi

Meheli və ya eynəkli nalburun

N

Nəcib maral və ya Qafqaz marali

S

Safsar
Səhra gönlücəsi

Ş

Şelkovnikov kol siçanı

Ü

Ücrəng gecə şəbpərəsi

V

Vaşaq

Z

Zolaqlı kaftar (kaftar)

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ 8

I HİSSƏ

ONURĞASIZLAR 13

I BÖLMƏ. Həlqəvi qurdlar (Annelida) 15

II BÖLMƏ. Molyuskalar (Mollusca) 19

III BÖLMƏ. Buğumayaqlılar (Arthropoda) 23

IV BÖLMƏ. İynəcələr (Oddonata) 27

V BÖLMƏ. Sərtqanadlılar (Coleoptera) 33

VI BÖLMƏ. Zarqanadlılar (Hymenoptera)..... 73

VII BÖLMƏ. Pulcuqluqanadlılar (Lepidoptera) 83

“ONURĞASIZ CANLILAR” BÖLMƏSİNƏ AİD ƏDƏBİYYAT 188

II HİSSƏ

ONURĞALILAR 191

I BÖLMƏ. Sümüklü balıqlar (Osteichthyes) 195

II BÖLMƏ. Suda-quruda yaşayanlar (Amphibia) 215

III BÖLMƏ. Sürünənlər (Reptilia) 229

IV BÖLMƏ. Quşlar (Aves) 259

V BÖLMƏ. Məməlilər (Mammalia) 405

“ONURĞALI CANLILAR” BÖLMƏSİNƏ AİD ƏDƏBİYYAT 484

İNDEKX.....493

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASININ

QIRMIZI KİTABI

nadir və nəsli kəsilməkdə olan fauna növləri

İKİNCİ NƏŞR

Şəkillərin müəllifləri: Ağayeva N., Ali Atahan, Andreyev A., Artoxin K.S., Baraşkova A., Bence Mate, Bayram Göçmen, Bazdıryev A., Brendan Marnell, Bünyatova S.N., Chris Gomersall, Danilevski M.L., Daniels D., İsgəndərov T.M., Həsənov N.Ə., Jaap Schelvis, John Ascer, John A Thompson, Gard J., Əsgərov E.K., Kakunin S.O., Qasimova G.H., Qasimova N.İ., Qolubev S., Qorbunov O.G., Qoroşko O., Zabugin V., Karavayev A., Koryakin İ., Kasatkin D.G., Kuçerenko V., Lipkoviç A.D., Lopez A., Makarov K.V., Matov A.Yu., Məmmədov A.F., Mios Andera, Miroşnikov A.İ., Muradov A.S, Mustafayev N.C., Müller H., Perevozov A., Poltavski A.N., Ravi Vaidyanathan, Serge Boqaerts, neqovaya N.Y, Talibov T.H. , Terje Kolaas, Tixonov V.V., Troy Hibbits, Viktor Tyaxt, Vladimirs Suscinskis, Wolfgang Wuster, Yeliseyev S., Yusifov E.F,

Xəritələrin tərtibçisi: İsayeva N.S.

Texniki redaktor: Yusifov E.F.

Korrektor: Əhmədov B.Ə.

RED BOOK OF THE REPUBLIC OF AZERBAIJAN

rare and endangered animal species

SECOND EDITION

Authors of photographs: Abdurahmanova N.Y., Agayeva N., Ahmadov S.B., Ali Atahan, Andreyev A., Artokhin K.S., Askerov E.K., Barashkova A., Bayram Gochmen, Bazdıryev A., Bence Mate, Bunyatova S.N., Brendan Marnell, Chris Gomersall, Danilevski M.L., Daniels D., Hasanov N.A., İsgandarov T.M., Jaap Schelvis, John Ascer, John A Thompson, Kakunin S.O., Karavayev A., Kasatkin D.G., Koryakin İ., Kucherenko V., Gard J., Gasimova G.H., Gasimova N.İ., Golubev S., Gorbunov O.G., Goroshko O., Lipkovich A.D., Lopez A., Makarov K.V., Mammadov A.F., Matov A.Yu., Mios Andera, Miroshnikov A.İ., Muradov A.S., Mustafayev N.J., Muller H., Perevozov A., Poltavski A.N., Ravi Vaidyanathan, Serge Bogaerts, Snegovaya N.Y, Talibov T.H., Terje Kolaas, Tikhonov V.V., Troy Hibbits, Viktor Tyakht, Vladimirs Suscinskis, Wolfgang Wuster, Yeliseyev S., Yusifov E.F, Zabugin V.

Editor of map: Isayeva N.S.

Technical redactor: Yusifov E.F.

Corrector: Akhmedov B.A.